

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 1 mars 2022

Mål nr

B 6401-21

PARTER

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motpart

KJ

Ombud och offentlig försvarare: Advokat AA

SAKEN

Grov våldtäkt m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2021-09-24 i mål B 4810-21

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på så sätt att Högsta domstolen bedömer våldtäkten som grov våldtäkt och bestämmer påföljden för den samlade brottsligheten till fängelse i fem år och tre månader.

Det som hovrätten har beslutat om sekretess ska fortsätta att gälla.

AA ska få ersättning för försvaret av KJ i Högsta domstolen med 13 519 kr. Av beloppet avser 10 815 kr arbete och 2 704 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att våldtäkten ska bedömas som grov våldtäkt och att påföljden ska bestämmas till ett väsentligt längre fängelsestraff.

KJ har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund och frågan i Högsta domstolen

1. Tingsrätten dömde KJ för att han hade genomfört ett vaginalt samlag och andra sexuella handlingar, som med hänsyn till kränkningens art är jämförliga med samlag, med en målsägande som inte deltog frivilligt. De andra sexuella handlingarna bestod i att KJ hade förmått målsäganden att utföra oralsex på honom. Målsäganden deltog som en följd av att KJ hotade henne genom att flera gånger säga ”sug av mig annars hugger jag dig” och ”om du inte gör som jag säger så hugger jag dig” eller liknande, samtidigt som han höll en kniv mot henne. Vidare tog KJ tag i målsägandens hår och tryckte ner hennes huvud mot sitt kön.

2. Åklagaren gjorde gällande att våldtäkten skulle anses som grov eftersom KJ, med hänsyn till kniven, hade använt hot som varit av särskilt allvarlig art.
3. Tingsrätten bedömde våldtäkten som ett brott av normalgraden. Därutöver dömdes KJ för övergrepp i rättssak, begånget mot samma målsägande, samt för hemfridsbrott, grovt brott, och sexuellt övergrepp mot en annan målsägande. Det samlade straffvärdet ansågs motsvara fängelse i drygt fyra år. Med beaktande av KJs personliga förhållanden bestämdes påföljden till fängelse i tre år och sex månader.
4. Även hovrätten har bedömt våldtäkten som ett brott av normalgraden. Enligt hovrätten uppgår det samlade straffvärdet till fängelse i fyra år och tre månader. Påföljden har, med hänvisning till KJs kognitiva svårigheter, bestämts till fängelse i fyra år.
5. Målet gäller i första hand vilken betydelse det har för frågan om våldtäkten ska bedömas som grov att den genomfördes under knivhot.

Våldtäkt och grov våldtäkt

6. För våldtäkt döms enligt 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken den som med en person som inte deltar frivilligt genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivilligheten har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. En person kan aldrig anses delta frivilligt när deltagandet är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning. Straffet för våldtäkt är fängelse i lägst två år och högst sex år.
7. Om en våldtäkt är att bedöma som grov, döms enligt 6 kap. 1 § tredje stycket för grov våldtäkt. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot som varit av

särskilt allvarlig art eller om fler än en har förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars har visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Straffet för grov våldtäkt är fängelse i lägst fem år och högst tio år.

8. Våldtäkt och grov våldtäkt är gradindelade brott. Varje grad är att se som en egen brottstyp med en egen straffskala. I princip ska gradindelningen ske innan den konkreta straffvärdebedömningen görs. När det – som för grov våldtäkt – finns s.k. kvalifikationsgrunder som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt ska rubriceringen ta sin utgångspunkt i dessa omständigheter.

9. En samlad bedömning av brottets allvar ska dock alltid göras. Det är alltså inte nödvändigt att kvalificera brottet som grovt bara för att någon av de angivna omständigheterna föreligger. Denna samlade bedömning måste också ytterst bygga på en värdering av om straffvärdet i det enskilda fallet, med beaktande av kvalifikationsgrunderna, är sådant att det är motiverat att döma för grovt brott. (Jfr t.ex. ”Kvantumbranden” NJA 2019 s. 492 p. 17–19.)

Våldtäkt och knivhot

10. Tillämpningsområdet för grov våldtäkt utvidgades 2005 genom att lagtextens dåvarande kvalifikationsgrund om ”livsfarligt våld” ersattes med en kvalifikationsgrund om våld eller hot som ”varit av särskilt allvarlig art”. Med denna utformning krävs det mindre för att en våldtäkt som genomförs under hot ska bedömas som grov.

11. Med hänvisning till denna ändring uttalas i förarbetena att hot med vapen som kan medföra allvarlig kroppsskada, t.ex. skjutvapen, kniv och skruvmejsel, regelmässigt bör föranleda en bedömning av brottet som grovt.

Samtidigt erinras det om att domstolen alltid bör göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i varje enskild situation. (Se prop. 2004/05:45 s. 55.)

12. Även när en våldtäkt har genomförts under hot med en kniv eller ett liknande föremål ska det alltså göras en samlad och nyanserad bedömning av om brottet är så allvarligt att våldtäkten är att anse som grov. Lagstiftningen utgår dock från att det förhållandet att ett knivhot har förekommit ska väga tungt vid den bedömningen.

13. När man i det enskilda fallet tar ställning till vilken närmare vikt som ska fästas vid ett visst knivhot är det av betydelse på vilket sätt kniven har använts under våldtäkten och i vilken utsträckning hotet har förstärkts genom kniven. Ju farligare situationen har framstått, desto större betydelse ska knivhotet tillmätas vid den samlade bedömningen.

Bedömningen i detta fall

14. Av utredningen framgår att KJ och målsäganden var bekanta sedan tidigare. De hade umgåtts under dagen tillsammans med andra kamrater. Avsikten var att målsäganden skulle sova över hos KJ för att hon skulle slippa åka hela vägen hem på natten.

15. Målsäganden väcktes av att KJ höll fast i hennes hår och på nära håll riktade en kniv med spetsen mot hennes hals. Kniven var ungefär 15 centimeter lång. Samtidigt hotade han att hugga henne om hon inte gjorde som han ville. På så sätt fick han henne att klä av sig. Han tvingade sedan till sig samlag och också oralsex genom att trycka ner hennes huvud. Övergreppet pågick enligt målsäganden i ungefär en halvtimme. KJ höll kniven i närheten av hennes kropp under i stort sett hela tiden. I övrigt förekom det inte något fysiskt våld.

16. Genom att hålla en kniv i närheten av målsäganden och i anslutning till det uttala att han skulle hugga henne har KJ framställt ett hot som varit av

särskilt allvarligt slag. Detta förhållande ska beaktas särskilt vid bedömningen av om våldtäkten är grov.

17. Utöver det överhängande och farliga knivhotet ska även övriga omständigheter vägas in. Det finns då skäl att beakta framför allt att övergreppet inte var kortvarigt och att det innefattade flera sexuella inslag. Sammantaget är brottet så allvarligt att det ska anses som grov våldtäkt.

18. För grov våldtäkt är minimistraffet fem års fängelse. Gärningen har ett straffvärde som motsvarar fängelse i fem år.

19. I enlighet med tingsrättens dom ska KJ även dömas för hemfridsbrott, grovt brott, sexuellt ofredande och övergrepp i rättssak.

20. Gärningarnas samlade straffvärde uppgår till fängelse i drygt fem år och sex månader. Det finns inte skäl att avvika från den bedömning som hovrätten har gjort när det gäller i vilken utsträckning KJs kognitiva svårigheter ska beaktas. Påföljden bör därmed bestämmas till fängelse i fem år och tre månader.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Kerstin Calissendorff, Dag Mattsson (referent), Sten Andersson och Eric M. Runesson
Föredragande har varit justitiesekreteraren Elisabeth von Salomé